

Mihály, azonban a bibliográfiában ott találjuk azoknak a nevét, akik a Klaniczay Tibor irodalomprofesszor által megalapított Reneszánsz és Barokk Kutatócsoport oszlopos tagjai voltak, vagy a szegedi tudományegyetemen Keserű Bálint professzor köre szerveződtek.

Néhány elütést és pontatlanságot fel lehet fedezni a szövegben, de ezek nem jelentősek, és nem zavarnak a megértésben. Szegedi Edit kötete elsősorban szakembereknek készült, azonban mindazoknak ajánlom, akik románul (is) olvasnak, meggyőződésem, hogy felekezetünk és múltunk jobb megismerését szolgálja. A könyv fülszövegének fordításával ajánljuk minden, az unitarizmus múltja iránt érdeklődő olvasónak:

„Az antitrinitarizmus volt Erdély legnagyobb hozzájárulása a kora újko-

ri Európa vallástörténetéhez. Bár nem erdélyi találmány, az antitrinitarizmus összetett és látványos fejlődésen ment keresztül Erdélyben, és a 16. században rövid időre a politikai elit vallási opciójává vált. Jelen könyv az antitrinitáriusok történetét az Erdélyi Fejedelemség születésének és megszilárdulásának kontextusában kívánja bemutatni, a reformáció beteljesítésére tett kísérlettől el egészen annak meghaladásáig, végül magának a kereszténységnek és a tételes vallásoknak a megkérdőjelezéséig. Az erdélyi antitrinitarizmus a premodern Kolozsvár sajátos városi kultúrájához is kapcsolódott, amely az új felekezet születésének, megszilárdulásának és radikalizálódásának helyszíne volt, és amely az 1570-es évektől kezdve a nyugati diszidensek fő menedékhelyévé vált.”

Kovács Sándor

A Szent Korona, a Magyar Birodalom és a házi istenek

RÉVAY Péter, *De Monarchia et Sacra Corona Regni Hungariae centuriæ septem – A Magyar Királyság birodalmáról és Szent Koronájáról szóló hét század*, szerk., bev., jegyz. TÓTH Gergely, szöveggond., ford. BENEI Bernadett, JARMALOV Rezső, SÁNTA Sára, TÓTH Gergely (Budapest: ELKH-BTK Történettudományi Intézet, 2021), 1344 p.

Révay Péter koronaőr (1568–1622) két művet írt a magyar koronáról, egy rövid *Commentariust*, amelyet saját költségen meg is jelentetett 1613-ban, valamint ennek nyolcszorosa bővített, lényegében újraírt változatát, amelyben korábbi munkájának tárgyánál

maradva, de attól kissé el is emelve a fókuszot, immáron az egész ország (pontosabban: birodalom – a magyarázatot lásd alább) addigi hét évszázadának hangsúlyozottan nem egyforma mélységű feldolgozására vállalkozott. A *Monarchia* Révay hattýudalának és

politikai végrendeletének tekinthető; az idős koronaőr élete végén, túlnyomórészt a korona melletti kényszerű fogságában, vagyis 1619–21-ben írta azután, hogy Bethlen Gábor elfoglalta Pozsonyt, foglyul ejtve a várban a koronát és a korona mellett esküjéhez híven makacsul kitartó szerzőnket. Bethlen a hadihelyzet alakulása miatt egy év után kivonult Pozsonyból és a nyugati országrészből. A koronázási jelvényeket – és velük együtt a koronaört – magával vitte, előbb a zólyomi, majd az ecsedi várat jelölve ki nekik tartózkodási helyül. A nikolsburgi béke értelmében a korona 1622-ben visszakerült a dinasztiahoz: Révay még azelőtt, hogy a pozsonyi várba visszakísérhette volna a lezárt ládában őrzött ereklyét, Trencsényben meghalt.

A kéziratban maradt munkát a koronaőr unokája, az 1670-ben Bécsben lefejezett Nádasdy (III.) Ferenc országbíró adatta ki 1659-ben Frankfurtban, feltehetően hasonló motivációktól indítva, mint tette azt az öt évvel később Nürnbergben megjelent ún. Nádasdy-Mausolem esetében. Ahogyan a hatvannyolc híres magyar vezér, király és mágnás arcképét a nyugati közvélemény számára első ízben közzé metszetgyűjtemény ajánlásában fogalmaz: az volt a célja, hogy a barbár (vagyis a török) zsarnok őrjöngő dühe által elpusztított ország izzó romjai alól mintegy kimenekítse és az utókorra hagyja azok arcképét, akik dicsőséget szereztek a honnak, nem másként,

mint Aeneas tette a dii penatesszel, azaz a házi istenekkel, amelyeket az elpusztult Trójából végül az új hazába, Rómába menekített.

Révay mindkét műve ugyanebben a rendi-nemesi nacionalista szellemben fogant, csak nála a magyar történelem sok egyéni életútja egyetlen misztikus történeti aktor portréjában, vagyis az elvesztett államiság sérthetetlen szimbólumává a magyarországi politikai gondolkodásban éppen a 17. század elején emelkedő Szent Korona történetében összegződött előbb, majd ehhez festett mintegy háttérrel, amikor az eredeti művet a virágzó, majd a wittenbergi predesztinációs gondolat jegyében szükségszerűen elbukó Magyar Birodalom történetére tágitotta. Ezt az eredeti portré mögé festett háttérrel a sötét tónus uralja, hiszen a hangsúly itt is a bukáson van: a hétcentúriából a két utolsó (vagyis a 16–17. század története 1619-ig, zárlatként megfejeelve az ország tartományainak, címereinek és a koronázási jelvények leírásával) az első öt terjedelmét teszi ki. A címben szereplő birodalom vagy monarchia a dániai négy birodalomra utal, amelyek utolsó darabjának a 16–17. században a Római, majd Német-római Birodalmat tekintették. Révay tudatosan használja a terminust, és meg is magyarázza ezt a mű előszavában: ahogyan a spanyolok, lengyelek és dánok is teljes természetességgel nevezhetik monarchiának magukat, ugyanolyan magától értető-

dik, hogy Magyarország is beállhat ebbe a sorba, annál is inkább, hiszen dicső történelmével és több évszázados, török elleni harcával ki is érdemelte ezt a pozíciót. A császársággal való hatalmi versengésnek, a kialakuló abszolutizmus monarchiáinak Európában máshol is a fedett korona volt az egyik fontos szimbóluma. Magyarországon a két részből összekovácsolt korona a középkor végétől vált a rendi állam fontos szimbólumává, ám kivételes jelentőségre az állami lét lehanyagolásával tett szert. Révay korára a versengés a nagy európai királyságokkal tehát csupán szimbolikus lehetett, s éppen annyi realitása volt, mint a Szent Korona török által bekebelezett vagy leszakadt tartományait (Erdély) az egységes Magyar Birodalom részének tekinteni. A Lipsiustól, Guevarától és egyéb kortárs politikai gondolkodóktól kölcsönzött aforizmákkal bőségesen megfűszerezett munka tehát egyértelmű politikai üzenetet hordozott, ám üzenetének megfogalmazása pillanatában sem volt már realitása. Történeti műként ennek ellenére népszerű maradt a 17–18. században: általános klérusellenessége miatt a protestáns oldalon különösen kedvelték, a koronaleírás miatt pedig a *Commentariusszal* együtt egészen a Szent Korona első nyilvános kiállításáig, 1790-ig fontos forrásnak

számított. Onnantól kezdve azonban lényegében elfelejtették.

Az 1659-es első kiadásban karcsú könyvecske alakjában megjelent *Monarchia* a Tóth Gergely és az általa vezetett team gondozásában létrehozott új kiadásban a kismonográfiának is beillő, magyar és angol bevezetőnek, az egymás mellett közölt, filológiai kritikanak alávett latin szövegnek és magyar fordításának, valamint a részletes jegyzeteknek, gazdag bibliográfiának, függeléknek és mutatóknak köszönhetően két igen vaskos kötetet tesz ki. Két legnagyobb erénye, amiért a történészek és eszmetörténészek minden bizonnyal haszonnal fogják majd forgatni: Révay sikeresen azonosított forrásainak tömkelege, valamint a szöveg új szakaszolásának köszönhető, rendkívül egyszerű kereshetőség. Révay még leginkább kéziratban használta azokat a 16. századi magyar történeti műveket, amelyek beépülését a szövegbe Tóth Gergely pontosan beazonosította. A jelenlegi kutatás előtt álló feladat ezeknek a szerzőknek, különösen Brutusnak és Istvánffynak a jövőbeni kritikai kiadása, vagyis annak a szövegtestnek a részletes kidolgozása, amelynek e mintaszerű kiadás méltó koronája lehet majd. *Quod felix faustumque sit.*

Petneházi Gábor